

Valentina Kezić / Prikaz knjige

Tatjana Šarić: *U vrtlogu komunizma: Mladi Hrvatske 1945.-1954.*

Autor: Tatjana Šarić

Izdanje: Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2017., 541. str.

Proučavanje razdoblja komunističke vlasti u Hrvatskoj rezultiralo je brojnom historiografskom produkcijom posljednjih godina. O tome koliko je tematika o navedenom razdoblju neiscrpna svjedoči i ova studija. Izvorno nastala kao proširena doktorska disertacija, studija prikazuje „život mladih ljudi u prvim godinama poslijeratne Hrvatske unutar Jugoslavije kroz utjecaj tadašnjih komunističkih omladinskih organizacija“ (str. 13). Autorica studije, Tatjana Šarić, znanstvena je suradnica u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu (dalje u tekstu: HDA). U navedenoj ustanovi radila je u Zavodu za arhivistiku, filmologiju i pomoćne povijesne znanosti, Odsjeku za suvremeno arhivsko gradivo te Odsjeku za gradivo političkih stranaka i udruga. Tijekom višegodišnjeg rada u HDA obavljala je različite stručne arhivističke poslove obrade i opisa arhivskoga gradiva, vrednovanja i izlučivanja te izrade obavijesnih pomagala za više arhivskih fondova i zbirki. Osim toga, radila je i na obradi i opisu digitaliziranoga arhivskoga gradiva. Sudjelovala je na nekoliko stručnih i istraživačkih projekata HDA gdje je obavljala različite poslove. Središte njezina znanstvena interesa predstavlja hrvatska povijest u razdoblju socijalizma.

U predgovoru autorica naglašava kako je tema studije proizašla iz njezina dugogodišnjeg rada u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, posebice u Odsjeku za gradivo političkih stranaka i udruga. U svome se radu svakodnevno susretala s gradivom Saveza komunista Hrvatske te omladinskih organizacija SKOJ-a i Narodne omladine Hrvatske. To je gradivo, prema njezinom mišljenju, od izuzetne važnosti za osvjetljavanje komunističke vladavine u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Dio toga gradiva, razna izvješća i analize, nije bio namijenjen javnosti pa se može zaključiti kako „podaci izneseni u njemu nisu bili *frizirani*, nego u velikoj mjeri vjerodostojno prenose tadašnju stvarnost iz kuta vladajućih“ (str. 13). Zadaća je povjesničara napraviti odmak te „kombinirajući izvore i literaturu, objektivno i realno sagledavajući činjenice, pokušati doći do odgovora na istraživačko pitanje“ (str. 14).

U uvodu Šarić ističe kako uloga mladih, kao i omladinskih organizacija, u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata nije dovoljno istražena ni u hrvatskoj niti

u historiografiji drugih država bivše Jugoslavije. Položaj mladih u društvu, kao i njihov odnos s drugim društveno-političkim organizacijama u historiografiji se promatrao u okviru drugih organizacija (Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte – JNOF, Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije – JSRNJ ili same

Komunističke partije Jugoslavije – KPJ), a o samome radu omladinskih organizacija i njihovu utjecaju na mlade nije bilo mnogo riječi (str. 15). Razdoblje koje autorica proučava u studiji ograničeno je 1945-om kao godinom početka stvaranja nove države i poretka te 1954-om koja je odabrana zbog „krupnih promjena u vrhu države i Partije“ (str. 16). Te se promjene odnose na Šesti kongres KPJ-a 1952. i Treći plenum Centralnog komiteta SKJ (CK SKJ) 1954. „kada je relativna liberalizacija u državi zaustavljena padom jednoga od dotada vodećih partijskih ideologa Milovana Đilasa“ (str. 16). Studija je usmjerena na „uključivanje mladih u procese koji su se odvijali u državi, kao i na pitanje kako su se mladi, organizirani ili ne u omladinske organizacije, snalazili u tim procesima te koja je bila njihova, kao i uloga omladinskih organizacija, u njihovoj provedbi“ (str. 16).

Prvi dio knjige pod naslovom „**Omladinske organizacije Hrvatske pod patronatom Komunističke partije**“ obuhvaća nekoliko manjih poglavlja. U poglavlju „**Djelovanje komunističkih i frontovskih omladinskih organizacija od 1918. do 1945.**“ autorica se osvrće na djelovanje udruženja mladih komunističke orijentacije u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca te Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Nakon Prvoga svjetskog rata na području Hrvatske skupine mladih počele su se organizirati i okupljati u omladinskim organizacijama i radničkim sportskim klubovima u Zagrebu i Osijeku te nekim dalmatinskim gradovima. Radilo se prije svega o učenicima, studentima i dijelu mladih radnika (str. 26). Uz detaljan opis osnutka SKOJ-a i njegova odnosa sa Socijalističkom radničkom partijom Jugoslavije (komunista) prikazuje se i njegov

položaj nakon donošenja *Obznane* i šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra. U poglavlju se ističe kako se SKOJ „angažirao i u rješavanju socijalnih pitanja te su često isticali loši i nepravedni uvjeti rada mladih i traženi bolji (veće nadnice, kraće radno vrijeme, protiv iskorištavanja šegrta, protiv noćnoga rada, protiv „zloupotrebe učenika“, za zdravstvenu zaštitu, za više prosvjete i kulture itd.)“ (str. 28). Osnivanjem Komunističke partije Hrvatske 1937. godine započinje i reorganizacija SKOJ-a. Formirane su osnovne organizacije SKOJ-a – aktivni na svim razinama društva, zatim gradski, kotarski, okružni i pokrajinski komiteti SKOJ-a u cijeloj Jugoslaviji. U poglavlju **„Omladinske organizacije u vrijeme Drugoga svjetskog rata“** ističe se kako su ustaške vlasti 11. lipnja 1941. godine donijele Naredbu o zabrani rada političkih stranaka kojom je zabranjen i rad svih društava koja su okupljala mlade, a sva njihova imovina bila je zaplijenjena (str. 31). KPJ je nakon Hitlerova napada na SSSR pozvala „narode Jugoslavije“ na oružanu borbu, a skojevci su aktivno sudjelovali i pridobivali mlade za Narodno-oslobodilački pokret (str. 31). Skojevci su tijekom rata činili „jezgru partizanskih jedinica, ali bili su angažirani i u pozadinskim jedinicama pri ispomoći borcima“ (str. 32). U poglavlju se spominje i osnutak Saveza pionira koji je formiran na Prvome kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ) čijom su organizacijom i radom upravljali SKOJ i USAOJ. Omladinske su organizacije tijekom rata okupljale mlade na stranu antifašizma kako bi se borile protiv ustaške vlasti i stranih okupatora. Na kraju poglavlja autorica ističe kako je „elan i brojnost mladih KPJ iskoristila u vlastitu korist jer je nakon rata stvorena država kakva u to vrijeme nije spominjana“ (str. 36).

U posljednjim se poglavljima prvog dijela studije **„Stvaranje države i hijerarhijskih odnosa Komunističke partije i njezinih transmisija“** i **„Rad, organizacija i struktura SKOJ-a i USAOH-a/NOH-a“** opisuje proces osvajanja vlasti jugoslavenskih komunista i odnos vlasti prema omladinskim organizacijama u novonastaloj državi. Od 1946. godine u poslijeratnoj Jugoslaviji omladinske su organizacije i njihovi članovi zauzimali važno mjesto. Saveznik i potpora Komunističkoj partiji u organiziranju novoga poretka u državi bio je SKOJ. Autorica navodi kako je način djelovanja SKOJ-a u neposrednom poraću, prije sjedinjenja s NOJ-em, bio „skoro istovjetan onomu KPJ-a“ (str. 45). SKOJ je djelovao usporedno s organizacijom USAOJ-a i upravljao je njome kao „produžena ruka KP-a“. Na taj je način KP „putem Narodne fronte i SKOJ-a upravljala djelatnošću Narodne omladine i određivala njezinu ulogu u društvenome i političkome životu“ (str. 45). Odnos KPJ-a/SK-a i NOH-a tijekom proučavanog razdoblja bio je neujednačen i turbulentan. Autorica ističe kako je između dviju organizacija dolazilo do „nesuglasica te neispunjenih

očekivanja i s jedne i s druge strane – dok je Narodna omladina od KPJ-a/ SK-a očekivala veću pomoć i potporu u provođenju njezina programa i direktiva, KPJ/SK je od NOJ-a očekivala veću samostalnost u radu i provođenju zadanoga programa bez previše instrumentiranja s njihove strane“ (str. 87). U poglavlju se opsežno prikazuju omladinski kadrovi i njihov sastav. Može se zaključiti kako je omladinskim voditeljima najviše zamjerano „neiskustvo koje je uzrokovalo manjak autoriteta i političkog znanja kako bi mlade mogli privlačiti na sastanke organizacije ili im pružiti zadovoljavajući sadržaj“ (str. 95). U posljednjem se dijelu poglavlja analizira odnos omladinskih organizacija iz Jugoslavije sa svjetskim i regionalnim omladinskim organizacijama. Spominju se i odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Oni su u razdoblju sukoba utjecali na mlade koji su bili diskriminirani u međunarodnim odnosima sa zemljama članicama IB-a. Stabilizacijom odnosa Jugoslavije i SSSR-a nakon Staljinove smrti došlo je i do promjena u odnosima omladinskih organizacija.

Drugi dio knjige pod naslovom **„Mladi Hrvatske u suočavanju s izazovima epohe“** također sadrži nekoliko kratkih poglavlja. Poglavlje **„U obračunu s narodnim i klasnim neprijateljem“** prikazuje proces pravne i političke konsolidacije vlasti te obračun s političkim protivnicima. Među neprijateljima nove vlasti ubrajala se i Katolička crkva. Prevlast nad mladima „koja se vodila između omladinskih organizacija i Katoličke crkve bila je stalna, a uspješnost se jedne ili druge strane izmjenjivala“ (str. 142). Što se tiče ostalih vjerskih zajednica u Hrvatskoj, navodi se kako su „puno manje smetale komunističkim vlastima“ (str. 148). Poglavlje prikazuje i proturežimsko djelovanje mladih, posebice učenika i studenata. Vlasti su se prema politički nepodobnim učenicima odnosili oštro i kritično, a pojave „neprijateljskih elemenata“ u školama bile su beskompromisno osuđivane (str. 149). Na studentske kritike vlasti, posebice 50-ih, gledalo se kao na „pogrešno shvaćanje demokratičnosti – malograđansko i anarhično, koje nema ništa zajedničkoga sa zadanom linijom Partije“ (str. 166). Vlastima su problem predstavljali „malograđanski utjecaji“ Zapada, kao i ilegalna migracija mladih. U drugom poglavlju **„Ideološko usmjeravanje, naobrazba i omladinske organizacije“** analizira se rad omladinskih organizacija s mladima. U vrijeme konstituiranja i učvršćivanja nove vlasti „ideološko i političko usmjeravanje, osobito djece i mladih, bilo je od presudne važnosti za dugoročno funkcioniranje novoga socijalističkoga društvenog poretka“ (str. 189). Vlasti su krenule najprije u kampanju opismenjivanja i uspostavljanja osnovnih prosvjetnih i kulturnih institucija. Tijekom pokreta „narodnog prosvjećivanja“ uz domove kulture, sveučilišta, knjižnice i čitaonice otvorene su brojne nove škole i fakulteti, a broj je učenika i studenata

povećan (str. 191). Osim navedenog, poglavlje posvećuje pažnju omladinskom tisku, ulozi mladih u pripremi za obnovu i obranu zemlje te ljetovanju i odmoru mladih. U poglavljima „**Omladinske radne akcije**“ i „**Godina 1948. – Informbiro, odjeci, reakcije i posljedice među mladima**“ govori se o sudjelovanju mladih u radnim akcijama te o ulozi mladih u odnosu na sukob s Informbiroom. U neposrednom poslijeratnom razdoblju u Jugoslaviji prioritet je bila obnova i elektrifikacija gospodarski zaostale države. Kao jasan izbor vlastima nametnula se „omladina – srednjoškolci i studenti te mladi sa sela i radnici iz grada kao dobrovoljci“ (str. 325). Nakon sukoba Jugoslavije i Sovjetskog Saveza predsjedništvo Centralnog vijeća NOJ-a odbacilo je sve klevete upućene partiji i Josipu Brozu Titu, a iberovce se oštro kažnjavalo. U posljednjim se poglavljima „**Kolektivizacija i mladi na selu**“ te „**Industrijalizacija i mladi radnici**“ posvećuje pozornost mladima na selu i mladim radnicima u gradu. Glavni zadaci omladinskih organizacija na selu bili su „masovno upisivanje mladih u zadruge, sudjelovanje mladih na zadružnim skupštinama i u zadružnim odborima, raspravljanje o problemima zadrugarstva i njihovo rješavanje na omladinskim sastancima“ (str. 414).

Što se tiče mladih radnika u gradu, najvažniji zadaci NOH-a u poduzećima bili su „ideološko usmjeravanje mladih i njihovo političko instruiranje tj. uzdizanje političke idejne svijesti, njihovo prosvjeđivanje osiguravanjem kulturnih sadržaja kao i povećanje proizvodnje“ (str. 450). Studija završava poglavljem „**Transformacija 1950-ih**“ u kojem se govori o položaju mladih i organizacije NOH-a u okolnostima „relativne liberalizacije“ u državi. Organizacija NOH-a dobila je „zadaću da svoje članstvo odgaja kao uzor „socijalističkoga omladinca“ i to prema zamišljenim karakternim osobinama lika idealnoga skojevca – borbenosti, prijateljstva, patriotizma, odlučnosti, poštenja i iskrenosti“ (str. 484).

Iako studija nudi jedan od pregleda sveobuhvatnosti života mladih i djelovanja omladinskih organizacija od 1945. do 1954. godine, ona svakako predstavlja i polazište za daljnja istraživanja. Uz slikovne materijale i neobjavljene statističke podatke autorica je uspješno rekonstruirala život mladih i ulogu omladinskih organizacija u poslijeratnim godinama u Hrvatskoj. Kako i sama navodi, „postoji još mnogo razina na kojima se svaka od tema može dodatno istraživati i obrađivati“ (str. 17), a na budućim je istraživačima da to i ostvare.